

დროის და თანამიმდევრობის გრძობა. ასეთმა ხელოვნურმა, არაბუნებრივმა გლობალურმა კულტურამ შეიძლება წარსული უბრალოდ ილუსტრაციის მიზნით და ეკლექტიკური კაპრიზების დასაკმაყოფილებლად გამოიყენოს, თვითონ კი უარს ამბობს ადგილზე ისტორიაში. უარყოფს რა განვითარების ისტორიულ ფესვებს, გლობალური კულტურა არის უფორმო, ყველგან არსებული და ზედაპირული.

როგორც ვხედავთ, სმიტის შეფასება საკმაოდ კატეგორიულია. ბუნებრივია, ასეთი მკვეთრი დასკვნები არ შეიძლება საწინააღმდეგო მოსაზრებებს არ იწვევდეს. განსაკუთრებით საკამათოა იმის მტკიცება, რომ გლობალურ კულტურას ისტორიული ფესვები არ აქვს. მრავალი ავტორი პირიქით ამტკიცებს, რომ კულტურის გლობალიზაციას მრავალი ისტორიული ანალოგი მოეძებნება. ამდენად, საინტერესო იქნება ამ საკითხზეც შევჩერდეთ.

მ.2. კულტურის გლობალიზაცია ისტორიულ რეტროსპექტივაში

მიუხედავად იმისა, რომ კულტურის გლობალიზაცია, იმ მნიშვნელობით, რაც ამ ცნებაში იგულისხმება, უდავოდ ახალი ფენომენია და სულ რამდენიმე ათწლეულს მოიცავს, კულტურების ურთიერთშერწყმა, მათი დიფუზია ყოველთვის მიმდინარეობდა და ამ პროცესის გარეშე ნებისმიერი ეროვნული კულტურის განვითარება შეუძლებელია. ერთ-ერთი ეთნოლოგიური თეორია – დიფუზიონიზმი – საერთოდ ნებისმიერი ეროვნული კულტურის ჩამოყალიბების და განვითარების მთავარ, განმსაზღვრელ ფაქტორად კულტურათა დიფუზიას მიიჩნევს და თვლის, რომ იზოლირებულად წარმოშობილი და განვითარებული კულტურები საერთოდ არ არსებობს.

მაგრამ კულტურული დიფუზიისაგან განსხვავებით, კულტურული გლობალიზაცია კულტურათა შერწყმას კი არ გულისხმობს, არამედ ერთიანი ზენაციონალური, გლობალური კულტურის ჩამოყალიბებას. ამდენად, კითხვა ასე ისმის: იყო თუ არა კაცობრიობის ისტორიაში ისეთი მომენტები, როცა ადგილი ჰქონდა ერთიანი, ზენაციონალური კულტურის ჩამოყალიბებას და გავრცელებას? ისტორიკოსთა მნიშვნელოვანი

ნაწილი ამ კითხვას დაიღებოდად პასუხობს და რამდენიმე ასეთ მომენტს ასახელებს:

მსოფლიო რელიგიები. ნებისმიერი რელიგია რწმენას ეროვნებაზე და სახელმწიფოზე მაღლა აყენებს და ყოველგვარი იდეა, ქმედება თუ ღირებულება, რაც მის დოგმებს ეწინააღმდეგება, მიუღებლად მიაჩნია. როცა ქრისტიანობა, ბუდიზმი ან ისლამი ვრცელდებოდა ამა თუ იმ ხალხში, აუცილებელი იყო ხალხს უარი ეთქვა იმ წეს-ჩვეულებებზე, ტრადიციებზე და იდეებზე, რომლებიც მათთვის ახლობელი და წინაპრებიდან მომდინარე იყო, მაგრამ ახალ სარწმუნოებას არ შეესაბამებოდა. ე. ი. ხალხი უარს ამბობდა ეროვნული კულტურის საკმაოდ დიდ ნაწილზე და მის ნაცვლად ახალ, რელიგიურ კულტურას ითვისებდა. ეს კულტურა კი ზეეროვნული და ზესახელმწიფოებრივი იყო. რელიგიური მორალიდან გამომდინარე, მხოლოდ შენივე სარწმუნოების ადამიანია შენი სულიერი ძმა და იგი უფრო ახლობელია რა ეროვნებისააც არ უნდა იყოს, ვიდრე შენი ეროვნების ის წარმომადგენელი, რომელიც სხვა სარწმუნოებას აღიარებს.

აქედან გამომდინარე, რომელიმე რელიგიის გავრცელება უკვე თავისთავად იყო თავისებური „რელიგიური გლობალიზაცია“. ისლამი, მაგალითად, საერთოდ უარყოფს ეროვნულ დაყოფას და ყველა მუსლიმანი ერთიანი საზოგადოების „უმზას“ წევრად მიაჩნია. შესაბამისად არსებობს ერთიანი ისლამური საზოგადოება, მუსლიმანი ხალხი და ისლამური კულტურა, ხოლო საკუთარ ენებზე ლოცვა კატეგორიულად აკრძალულია და ამ მიზნით მხოლოდ არაბული ენა გამოიყენება. იგივე შეიძლება ითქვას ქრისტიანულ რელიგიაზე. განსაკუთრებით კი კათოლიციზმზე, სადაც წირვა-ლოცვა მხოლოდ ლათინურ ენაზე უნდა შესრულდებოდეს. ეს თავისებური ენობრივი გლობალიზაციის მაგალითებია.

ცხადია, ვერავინ ვერ უარყოფს ქრისტიანული (მის შიგნით კი მართლმადიდებლური, კათოლიკური, პროტესტანტული), ისლამური, ბუდისტური, ინდუისტური, კონფუციანური კულტურების არსებობას. არც ის არ არის სადავო, რომ ერთი და იმავე რელიგიის მიმდევარი ხალხების კულტურებს გაცილებით მეტი აქვთ საერთო ერთმანეთთან, ვიდრე სხვა რელიგიის კულტურებთან (მაგ., ქართველი, რუსი, ბერძენი, რუმინელი საერთო მართლმადიდებლური კულტურის მატარებლები არიან და ერთმანეთთან უფრო ახლოს დგანან, ვიდრე ფრანგებთან,

ინგლისელებთან, ამერიკელებთან და მით უმეტეს არაბებთან და იაპონელებთან). მაგრამ ეროვნული კულტურების სრული შერწყმა და ერთიანი ზენაციონალური რელიგიური კულტურების წარმოქმნა მაინც არ მოხდა. ქართული კულტურა, მაგალითად, საგრძნობლად განსხვავდება ასევე მართლმადიდებლური ბულგარული ან სერბული კულტურისაგან. იგივე შეიძლება ითქვას სხვა ერთი და იგივე სარწმუნოების, მაგრამ სხვადასხვა ეროვნების ხალხთა კულტურების შესახებაც. მაშასადამე, კულტურის გლობალიზაცია საშუალოდ რელიგიამ ვერ შეძლო, თუმცა სწორედ მან ითამაშა ყველაზე დიდი როლი იმ პროცესებში, რომლებსაც დღეს გლობალიზაციას ვუწოდებთ.

იმპერიები. მსოფლიო ისტორიაში არც თუ ისე იშვიათია შემთხვევები, როცა ცალკეულ იმპერიებში ხორციელდებოდა მიზანმიმართული (ზოგჯერ კი სტიქიური) პროცესი, რომლის მიზანიც იმპერიაში მცხოვრებ ხალხებს შორის ენობრივი, კულტურული თუ რელიგიური განსხვავების წაშლა იყო, რათა წარმოქმნილიყო ერთიანი ხალხი საერთო თვითშეგნებით, ენით, რელიგიით და კულტურით. მართალია, ასეთ შემთხვევაში უფრო გაბატონებული ეთნიკური ჯგუფის მიერ სხვა ხალხების ასიმილაციასთან გვაქვს საქმე, და არა ეროვნებების წაშლა, არამედ ერთი ეროვნების გაბატონებული მდგომარეობის მიღწევა ხდებოდა ხოლმე. მაგრამ მაინც ეს პროცესი გარკვეულად ემსგავსება დღევანდელ კულტურულ გლობალიზაციას (დღესაც ხომ ბევრს მიაჩნია, რომ გლობალიზაცია სხვა არაფერია თუ არა ამერიკანიზაცია).

ჯერ კიდევ ალექსანდრე მაკედონელის მიერ დაპყრობილ ტერიტორიაზე, სადაც ერთიანი იმპერია ფაქტიურად შექმნისთანავე დაიშალა და ცალკეული სახელმწიფოები წარმოიშვა, ადგილი ჰქონდა აღმოსავლური და ბერძნული კულტურების უნიკალურ სინთეზს, რაც ელინისმის სახელითაა ცნობილი. ელინისტური კულტურა ფაქტიურად ერთიანი კულტურაა, საერთო ოფიციალური და ლიტერატურული ენით (ბერძნული) და ერთიანი ღირებულებებით. მიუხედავად იმისა, რომ ელინისტური სახელმწიფოების მოსახლეობა ეთნიკურად საკმაოდ ჭრელი იყო და ადგილობრივი ენობრივ-კულტურული განსხვავებები საკმაოდ საგრძნობი, საერთო ელინისტური კულტურა სრულიად აშკარად გამოკვეთილი ფენომენია და იგი კულტურული გლობალიზაციის ერთ-ერთ პირველ მაგალითად შეიძლება მივიჩნიოთ.

კულტურული გლობალიზაციის აშკარა ნიშნები იგრძნობოდა რომის იმპერიაში. მიუხედავად უზარმაზარი ტერიტორიისა და მოსახლეობის სიჭრელისა, აქ ეს პროცესი საკმაოდ წარმატებით ხორციელდებოდა. დაპყრობილი და შემოერთებული ტერიტორიების საბოლოო დამორჩილება და იმპერიის ნაწილად გადაქცევა იმდენად სამხედრო ძალით არ ხდებოდა, რამდენადაც რომაული კულტურისა და ლათინური ენის დამკვიდრებით. რომი ამას ახერხებდა იმით, რომ იმით დაკავებულ ტერიტორიებზე მმართველ ელიტას იმავე პოზიციებზე ტოვებდა, რომლებზეც იმყოფებოდნენ და ცდილობდა მათ კულტურულ და პოლიტიკურ ინკორპორაციას რომის სახელმწიფოში. შედეგი თვალსაჩინო იყო, ხდებოდა შემოერთებული ხალხების (განსაკუთრებით განვითარების შედარებით დაბალ საფეხურზე მყოფი ეთნიკური ჯგუფების, რომლებისთვისაც სახელმწიფოებრიობა და დამწერლობა უცნობი იყო) მასობრივი რომანიზაცია, ლათინიზაცია და რომაული კულტურის სამყაროში ჩართვა.

შუა საუკუნეებში იგივე პროცესი ხდებოდა ბიზანტიის იმპერიაში, სადაც მართლმადიდებლური რელიგიისა და ბერძნული ენის საფუძველზე ხდებოდა იმპერიის ფარგლებში მცხოვრები სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფების შერწყმა ერთიან კულტურად და ერთიან ეთნოსად. კიდევ უფრო ინტენსიურად მიმდინარეობდა ეს პროცესი არაბთა ხალიფატში, სადაც ისლამური რელიგია და არაბული ენა იქცა იმ ფაქტორებად, რომლებმაც უამრავი სხვადასხვა ხალხი და ტომი გააერთიანეს ერთ ეთნოკულტურულ ერთობად. ცოტა მოგვიანებით მსგავსი მოვლენები განვითარდა ოსმალეთის იმპერიაშიც, როცა ჩამოყალიბდა თურქი ეთნოსი და მასში მრავალრიცხოვანი ეთნიკური ჯგუფის ჩართვა მოხდა.

ახალ პერიოდში უნდა აღინიშნოს ბრიტანეთის იმპერია, რომელიც, ალბათ, ყველაზე გლობალური იმპერია იყო ისტორიაში. განსხვავებით ზემოთ ხსენებული ანტიკური და შუა საუკუნეების იმპერიებისაგან, იგი არ წარმოადგენდა სახმელეთო, კომპაქტურ და ტერიტორიულად ერთიან სივრცეს, არამედ შეადგენდა ერთმანეთისაგან ზღვით დაშორებულ, სხვადასხვა კონტინენტებზე მდებარე ხალხებისა და ქვეყნების კონგლომერატს, რომლებიც ერთმანეთისგან მკვეთრად განსხვავდებოდნენ თავიანთი ენებით, რელიგიით, კულტურით და მენტალიტეტით. ასეთ პირობებში, ცხადია, შეუძლებელი იყო მათი ისეთნაირად დაახლოება, რომ რაღაც საერთო სოციალურ-

კულტურული ერთობა ჩამოყალიბებულიყო, მაგრამ კულტურების ჰიბრიდიზაცია უდავოდ ხდებოდა. ეს პირველ რიგში ეხება ინგლისური ენის საყოველთაო გავრცელებას იმპერიაში და ინგლისური განათლების სისტემის დანერგვას. ძალზე მნიშვნელოვანი იყო ის ფაქტი, რომ ადგილობრივი ელიტის შვილები უმაღლეს განათლებას იღებდნენ რა კემბრიჯისა და ოქსფორდის უნივერსიტეტებში, შემდეგ ცდილობდნენ თავიანთ ქვეყნებში ისეთი რეფორმები გაეტარებინათ, რაც მათ „ევროპიზაციას“ შეუწყობდა ხელს. ბრიტანეთის იმპერიის ცალკეული ნაწილების ურთიერთდაკავშირებასა და ურთიერთდაახლოებაში დიდი როლი ითამაშა ტექნიკურმა პროგრესმა, კერძოდ, ტელეგრაფმა. მის შემდეგ, რაც დიდი ბრიტანეთი ტელეგრაფის კაბელით დაუკავშირდა ერთი მხრივ ჩრდილოეთ ამერიკას, ხოლო მეორე მხრივ ინდოეთისა და ინდოჩინეთის გავლით ავსტრალიას, ინფორმაციების გაცვლა მეტროპოლიასა და კოლონიებს შორის სწრაფი და ყოველდღიური გახდა, რაც, თავის მხრივ, მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო ინგლისური ენისა და ინგლისური კულტურის ფართოდ გავრცელებისათვის.

ბრიტანეთის იმპერიისაგან განსხვავებით, რუსეთის იმპერია ტერიტორიულად კომპაქტური სახმელეთო იმპერია იყო. ამიტომ მასში შემაჯავლ ვთნიკურად არარუსულ ტერტორიებს კოლონიების სტატუსი არ ჰქონია და უშუალოდ იყო მიერთებული იმპერიას. შესაბამისად ავტონომიაზე და განსხვავებულ პოლიტიკაზე არარუსულ ტერიტორიებზე ლაპარაკიც კი გამორიცხული იყო. ერთადერთი ოფიციალური პოლიტიკა ეროვნებების მიმართ რუსიფიკაცია იყო. როგორც განათლების, ისე საქმეთ-წარმოების ენა მთელს იმპერიაში რუსული უნდა ყოფილიყო. ამ პოლიტიკას გარკვეული წარმატება ჰქონდა იმ ხალხების მიმართ, რომლებსაც ისტორიულად არახოდეს ჰქონიათ თავიანთი სახელმწიფო ან პოლიტიკურ-ტერიტორიული ერთეული და წარმართულ ანდა მართლმადიდებლურ რელიგიებს აღიარებდნენ (ვოლგისპირეთის, ურალის, ციმბირის, შორეული აღმოსავლეთისა და უკიდურესი ჩრდილოეთის ხალხები, აგრეთვე უკრაინელები და ბელორუსები). დანარჩენ ხალხებში რუსიფიკაცია დიდ წინააღმდეგობას აწყდებოდა ერთი მხრივ ისლამური სარწმუნოების ძლიერი, ხშირად ფანატიზმამდე მისული პოზიციების გამო (ჩრდილოეთ კავკასიის, შუა აზიის და აზერბაიჯანის მოსახლეობა), მეორე მხრივ სხვა უფრო დაწინაურებული ცივილიზაციისადმი კუთვნილების გამო (ბალტიის-

პირეთი, ფინეთი, პოლონეთი) და მესამე მხრივ ძველი სახელმწიფოებრიობისა და კულტურული ტრადიციების არსებობის გამო (ქართველები, სომხები). ასე რომ, მიუხედავად მიზანდასახული მცდელობისა, საერთო რუსეთული კულტურა ვერ ჩამოყალიბდა, თუმცა იმპერიის ხალხების კულტურების გარკვეული დაახლოება რუსულ კულტურასთან და ზოგიერთი საერთო ნიშნის წარმოქმნა უდავოდ მოხდა.

კიდევ უფრო ინტენსიურად ხდებოდა ასიმილაციისა და ეთნოსთმორისი ინტეგრაციის პროცესების არათუ წახალისება, არამედ ხშირ შემთხვევაში შემუშავება და განხორციელება საბჭოთა იმპერიაში. ოფიციალური საბჭოთა პროპაგანდა აცხადებდა, რომ შეიქმნა ახალი ისტორიული ერთობა „საბჭოთა ხალხი“, რაც ერთიანი საბჭოთა ერის ჩამოყალიბების წინაპირობად ცხადდებოდა. აშკარა ფაქტად მიიჩნეოდა ერთიანი საბჭოთა კულტურის არსებობა, რომელიც შინაარსით სოციალისტური, ფორმით კი ეროვნული (მრავალეროვნული) იყო. ამგვარად, ის, რაც ოფიციალურად აღიარებული იყო და რისი პროპაგანდაც ხდებოდა, თავისუფლად შეიძლება მივიჩნიოთ კულტურული გლობალიზაციის გამოვლინებად ერთი ქვეყნის ფარგლებში. სხვა საკითხია, რომ საბჭოთა ხალხი და საბჭოთა კულტურა უფრო კომუნისტური პროპაგანდა იყო, ვიდრე რეალობა, მაგრამ ასევე აბსოლუტურად არასწორია ამ პროცესის უარყოფა. საბჭოთა ხელისუფლების თითქმის 75 წლის მანძილზე, მართლაც ჩამოყალიბდა ხალხის რაღაც რაოდენობა, რომელსაც საბჭოთა ხალხი შეიძლება ეწოდოს. ისინი რეალურად არ მიეკუთვნებოდნენ კონკრეტულად რომელიმე ეროვნებას და არ იყვნენ რომელიმე ეროვნული კულტურის მატარებლები. მათთვის სამშობლო მთელი საბჭოთა კავშირი იყო და არა რომელიმე რესპუბლიკა. ცხადია, მათი აბსოლუტური უმრავლესობა რუსულად ლაპარაკობდა და რუსულ განათლებას იღებდა, მაგრამ თავს რუსებად არ მიიჩნევდნენ. ზოგადად ისინი რუსულენოვან (русскоязычные) მოსახლეობად იწოდებოდნენ და საბჭოთა ხელისუფლების დასაყრდენად ითვლებოდნენ ეროვნულ რესპუბლიკებში. მათი რიცხვი ზრდის ტენდენციით ხასიათდებოდა და საბოლოოდ უნდა გადაქცეულიყვნენ კიდევ საბჭოთა კავშირის მოსახლეობის უმრავლესობად. ამ პროცესს ბევრი რუსიფიკაციის თანამედროვე ვარიანტად თვლიდა, მაგრამ ის ფაქტი, რომ გარკვეული საბჭოთა კულტურული (და არა მარტო კულტურული) გლობალიზაცია აშკარად ხდებოდა, სადავო არ უნდა იყოს.

იდეოლოგიები. კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელმაც საგრძნობი როლი ითამაშა კულტურის გლობალიზაციაში არის არარელიგიური, სეკულარული იდეოლოგიების წარმოქმნა და გავრცელება. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ისეთი პოლიტიკური იდეოლოგიები, როგორც სოციალიზმი და ლიბერალიზმი.

სოციალიზმი და კერძოდ მისი უკიდურესი, მარქსისტული ვარიანტი – კომუნიზმი – სათავეს XIX საუკუნის ევროპული კაპიტალისტური ინდუსტრიალიზაციისა და ურბანიზაციისგან იღებს და გულისხმობს როგორც ფილოსოფიურ, თეორიულ მოძღვრებას, ისე პრაქტიკულ ქმედებას და ბრძოლას. იგი ძალიან სწრაფად გავრცელდა მთელს მსოფლიოში და განსაკუთრებით ეკონომიკურად და კულტურულად შედარებით ჩამორჩენილ ქვეყნებსა და რეგიონებში. თუმცა მან საკმაო ცვლილებები განიცადა ადგილობრივი პირობებიდან გამომდინარე და დღეს შეიძლება ლაპარაკი ისეთ ცნებებზე, როგორცაა საბჭოთა, ჩინური, იუგოსლავიური თუ დასავლეთ ევროპული კომუნიზმი, ანდა აფრიკული, არაბული და ლათინურ-ამერიკული სოციალიზმი, ზოგადად იდეები საერთოა და ამდენად იგი ერთიან იდეოლოგიად წარმოჩინდება.

ამჯერად ჩვენთვის საინტერესოა მარქსიზმის ერთ-ერთი ძირითადი დებულება, რომ ისტორიის განვითარების ობიექტური კანონებიდან გამომდინარე, მსოფლიო რევოლუციურ პროცესში პროლეტარიატის გამარჯვება გარდაუვალია და შესაბამისად მთელს მსოფლიოში დამყარდება უკლასო, სოციალისტური საზოგადოება. სოციალისტური მსოფლიო სისტემა, რომელიც მთელს დედამიწას მოიცავს, შემდგომი განვითარების და სრულყოფის შესაბამისად გარდაიქმნება მსოფლიო კომუნისტურ სისტემად. როცა მთელს მსოფლიოში კომუნიზმი გაიმარჯვებს, თავისთავად გამოირიცხება სახელმწიფოების არსებობის აუცილებლობა. პოლიტიკური საზღვრები აღარ იარსებებს და ერთი ადგილიდან მეორეში მიმოსვლა, თუ საქონლის გაცვლა უპრობლემო იქნება. ეკონომიკური განსხვავებები განვითარების დონეში მოისპობა, ყველგან სიუხვე და სიმდიდრე იქნება და წარმოება მოთხოვნილების შესაბამისი გახდება. ფულის არსებობა აზრს დაკარგავს. ყოველივე ამის შედეგად კულტურული განსხვავებები ხალხებს შორის მოისპობა, ჩამოყალიბდება ერთი საერთო ენა, რომელიც არა დღეს არსებული რომელიმე ენა, არამედ ახალი, სინთეზურ საფუძველზე წარმოშობილი ენა იქნება.

ყოველთვის ამის შედეგად კი ერების გაქრობა და მათი თანდათანობითი შერწყმა ერთ ენაზე მოლაპარაკე და ერთიანი კულტურის მქონე ახალ ერად გარდაუვალი გახდება.

ზემოაღნიშნული დებულება (სხვა საქმეა, რომ იგი ფაქტიურად სრული უტოპია გამოდგა და მიუხედავად უამრავი ბრძოლისა და მსხვერპლისა კრახით დასრულდა) კლასიკური მაგალითია სრული გლობალიზაციისა. ამგვარად, თუ თანამედროვე გაგებით გლობალიზაციის ანალოგებს წარსულში დავუწყებთ ძიებას, მარქსიზმი ალბათ ყველაზე ნათელი და შესაფერისი მაგალითი იქნება.

რაც შეეხება ლიბერალიზმს, იგი უკვე დიდი ხანია წარმოადგენს დასავლური ფასეულობების მსოფლიოში გავრცელებისა და დამკვიდრების იდეოლოგიას. დასავლური ლიბერალიზმის ისეთი დებულებები, როგორცაა დემოკრატია, ინდივიდუალიზმი, ადამიანის უფლებები, თვითგამორკვევა და სხვ. თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობების საკვანძო საკითხებია და საერთაშორისო სამართლის ნორმად იქცა. ლიბერალიზმის სულ უფრო და უფრო მკვიდრად დამკვიდრება მსოფლიოს ისეთ რეგიონებში, სადაც ადრე სულ სხვა იდეოლოგიები იყო გაბატონებული, უჭკველი ფაქტია. სწორედ საზოგადოებრივი ურთიერთობების ყველა სფეროს ლიბერალიზაცია მიიჩნევა გლობალიზაციის აუცილებელ პირობად. მეტიც, „დემოკრატიული მშვიდობის“ თეორიის თანახმად, თუ ყველა ქვეყანაში ლიბერალური რეჟიმი იქნება, ომი სახელმწიფოთა შორის გამორიცხებულია. ეს კი მთავარი ხელშემწყობი პირობა იქნება მსოფლიოს ქვეყნებისა და ხალხების პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული დაახლოებისთვის. ასე რომ, ლიბერალიზმი გლობალიზაციის წინაპირობაა.

მაგრამ არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ ლიბერალიზმისა და კერძოდ, დასავლური ფასეულობების გავრცელება არადასავლურ ქვეყნებში ხშირად ვესტერნიზაციად და ახალ იმპერიალიზმად აღიქმება, რაც მძაფრ უკურეაქციას იწვევს, ნაციონალიზმისა და რელიგიური ფუნდამენტალიზმის აფეთქების წყარო ხდება.